

74

А. Козарковський

ВРАЖЕННЯ, ЯКІ НЕ ЗГЛАДЖУЮТЬСЯ.

/ з а п и с к и /

12/х65

Значним творчо-організовуючим впливом на розвиток моїх сценічних розумінь і формування етичних та естетичних смаків був театр "Березіль" /1927, 1928, 1929 рр./ і його ідейний натхненник Олександр Степанович Курбас - народний артист УРСР.

(Працюючи, до зустрічі з О.С.Курбасем, в професійних театральних колективах, вже тринадцять років і стверджуючи в своїй творчій практиці принципи і традиції реалістичної школи майстрів театрів ім.Ів.Франка та ім.М.Заньковецької, я водночас прагнув до оновлення театального мистецтва в частині якнайглибшого і якнайвиразнішого художнього розкриття реальної правди подій, що відображалися в класичній творчості передової української і світової драматургії.

Мене дратувало сліпе повторення, безконечна однаковість /рутина/ постановок спектаклів при широких творчих можливостях, які так щедро відкривалися нам, театральним діячам, завдяки Великій Жовтневій Соціалістичній Революції.

Згадуючи сьогодні про театр "Березіль", в якому мені пощастило певний час працювати актором і вчитися, я згадую, розуміється, і про ті поштовхи, дякуючи яким зароджувалося у мене бажання працювати саме в "Березілі", також і про ті враження, збуджуючий вплив яких залишається в основному ясним і до сьогоднішніх днів, днів невтомних шукань і стверджень

в театральному процесі багатогранного мистецького методу соціалістичного реалізму.

Театр "Березіль" і Лесь Курбас!)

Курбас і "Березіль" -- це було звичайно єдине ціле і згадуючи про одне не можна одійти мовчанням про друге.

Олександр Степанович Курбас безперечно являвся одним з найвиразніших і принципових представників в боротьбі з театральною рутинною.

В своїх прагненнях О.Курбас рішучо боровся проти сумнівних "традицій" побутового, тим більш "малоросійського" театру, проти заявленої сірості і нерушимості штампів в мистецтві режисера і актора.

Ця закономірна ідея, в якихось різних мірах, була властивою ознакою багатьох передових українських режисерів, що створювали театр в повоєнні роки, але О.Курбас поставив питання сучасного радянського театру в повну і безумовну залежність від нового, студійно-вихованого в своїх майстернях, професійно освіченого, актора і режисера, справді нової, небувалої, світлої доби.

Мистецтво "Березіля" полягало не лише в репертуарі з п'єс, насичених демократичними і революційними ідеями /цим уважно займалися всі нові театри/, а ще й в принципово проникливішому заглибленню в суть твору і в образному його сценічному втіленню.

Цілком зрозуміло, чому до театру таких прагнень поспішало не лише багато молоді, але й не мало митців середнього і старшого віку.

Треба було багато учитися, треба було по-новому починати все спочатку!

Якщо кому такі бажання були властиві, той безперечно намагався потрапити в "Березіль", до режисера Леся Курбаса.

(Зокрема я /ще й не розбираючись толком в театральних "платформах"/, виявляв таке нестримне бажання поступити в "Березіль" з перших його організаційних років /1922-23 р.р./.

Я вважав для себе "Березіль" як театральну школу, де, власне, треба учитися сценічному мистецтву, чому й висловлююсь -- "поступити в "Березіль".

Період мого перебування в "Березілі" про який я згадую, -- це 1927-28-29 роки.

Про інші часи праці "Березіля", що можливо будуть мною згадані, -- до мене як і до всіх, працювавших тоді на провінції колективів артистів, доходили лише чутки.

Ці чутки були для одних -- припадні, для других -- навпаки.

Мене принаймні вони завжди збуджували і кликали до якоїсь нової творчості. До якої, не знаю! І ніхто, з таких бажачих, повністю цього не знав! Одне слово -- до нової творчості!

До творчості, зрушеної з місця, на якому вона довго-продовго стояла, як вода в стоячому, давно запліснявілому, болоті.)

х

х

х

Я не знаю як було-б вірніше визначити те чуття, яке оволодіває Вами в безмежному бажанні Нового, і, розуміється, в боротьбі цього Нового зі Старим?

(Воно /чуття/ оволодіває Вами чимдалі міцніше, не залишає Вас і мучить, мучить без кінця-краю, доки не розряджується чимось таким -- конкретним, що приносить Вам якнайприємніше творче задоволення.

Це бажання: у одних -- новий репертуар; у других -- форма /оригінальне образне втілення/; у третіх -- те і друге разом; у четвертих, при органічному об'єднанні з третім, -- високе громадське покликання!

Як зароджувалося і оволодівало мною бажання Нового? Як стверджувалося у мене бажання бути в "Березілі"?

1919-20-21-22-23 роки -- час тяжкий! Час народження змінних ідей, час надійних перспектив!

Я з великою групою професіональних артистів в м.Полтаві. Грали вистави.

Широкий репертуар, прекрасні актори. Але, -- як ставили, так і грали, -- все по стародавньому. Будь-яких зрушень в оригінальності постановок, як це, дякуючи крилатим чуткам, відбувалось в Києві, в Москві і в Харкові, -- в Полтаві не відчувалося.

Я мав тоді, і досі ще маю, слабкість не витримувати довго одноманітності. Вона для мене, як безкрай голодний степ.

Але що подієш? Сам недозрілий, а оточення -- безсиле.

Товариші, які працювали поруч зі мною не так вже одверто поділяли прагнення до відкриття свіжих тлумачень в режисерських і акторських поглядах.

Виходило так: є прагнення, а як приступити до його реалізації? Не було ще для цього сили досвідченості, вірніше, -- грамоти, а може й таланту!

З Київа ж ішли вісті про "Молодий театр", про Леся Курбаса, про театр ім.Г.Михайличенка, про "Шевченківців" і О.Загарова і про все таке, що турбує, підштовхує, збуджує допитливість!

Так, захоплення постановкою Курбасом шевченківських "Гайдамаків" /1920 р./ блискавично рознеслося по всій театральній Україні, як поштовх думки до чогось оригінального, нового...

(Брошура ж М.Терещенка "Мистецтво дійства", -- що читалася у нас в "Полтавському Товаристві" і запаморочивши де-кому, в тому числі і мені, голови, -- залишилася туманною як в розумінні принципів створення драматургії, також теорії режисерської і акторської майстерності. В голові від цієї "мистецької" декларації не залишалося аж нічого!)

А в пресі чим-даль частіше підноситься мистецтво "І-го Державного мистецького драматичного театру ім.Т.Г.Шевченка".

А в полтавській газеті пишуть:

Политика в искусстве.

"Рур" на сцене.

"... Трудно создавать революционный репертуар. В Киевской студии "Березиль" инсценировано "Рур". Сделано художественно. Каждый новый шаг студии /"Березиль"/ Л.Курбаса показывает какое это родное детище нашей революции. Ее значение также и в том, что она повидимому явится единственным местом,

которое даже с точки зрения чистых эстетов, заслужит название подлинного театра. Студия скоро покажет свою новую капитальную работу "Газ"...

"Голос Труда"
9.ІІІ-1923 г. Полтава.

Якже ж тут не зворушуватись? Якже не прагнути?

Незабаром знайомимось з журналом "Барикади театру" №1, що його почав видавати "Березіль". Читаємо -- (значно зрозуміліше ніж "Мистецтво дійства"). Піднесено, перспективно! І не виходить з голови!

Знову прагнення! ^{2.}Прагнення змінювалися ^{1.}одні ^{3.}другими.

В умовах Полтавського об'єднання акторських сил намагалися створити новий театр -- "РУХ". Театр був створений. Проіснував недовго.

Нікчемна фінансово-творча база, та певно що слабкий і натхненник!

Але з голови не виходив "Березіль"!

Працюючи в Одесі (Р-С-Т. 1924-25 р.), я натрапив на театр-студію "Березіль" /Одеська майстерня/. Дивився роботу /виставу/ -- задоволення не одержав.

Але не вірю: хочу бачити справжній "Березіль"! "Березіль" Курбаса!

Але як? Відчуваю, що потрапити туди нелегко! Хто мене такого запросить?

А ось картинки в гастрольній робсельтеатрівській подорожі по Дніпру.

Йдемо селом. На паркані, поруч з нашою рекламою, -- напіввідклеєна злиняла афіша. Читаємо:

"Колективом українських артистів під орудою П.Дубравіна буде виставлено: МАЗЕПА, трагедія на 5 дій, соч.П.Дубравіна, музика Леся Курбаса."

Це не жарт і навіть не нісенітниця!

Це просто спекуляція на новизні, чи як говорили ці штукарі, -- "на моді".

З великим сумнівом,^{все ж} віддаючи належне новизні, П.Дубравін приплів до свого "МАЗЕПИ", ім'я Л.Курбаса, як новатора, який в той час ставав центром уваги театральних звершень. Мовляв, для реклами!

Взагалі Курбас, як новатор, не давав спокою багатьом "отрукам".

Саме в Придніпрів'ї, де ще берегами і степами блукали творчо спустошені малоросійські колективчики, показуючи надто сумнівної якості вистави, Лесь Курбас не сходив з порядку дня, як грізний ворог всього халтурного, що вже давно заляглося й вицвіло в ~~всередині~~ мистецтві.

Тому, в матеріальних невдачах від таких вистав, вишукувалися винуватці: нова ера, бурхливі зміни і все, що з'являлося передовим, свіжим, сьогоднішнім!... І, не маючи хисту, або ж, навіть, звичайного бажання самим піднятися над німістю консерватизму, відчайдушні "митці" *воленс ноленс* ховалися за спину сміливих і рішучих, от як і П.Дубравін -- намагався заховатися за спину "композитора" Л.Курбаса.

В другому місці зустрілися ми з бродячим колективом під орудою В.Кр-ка, який розповідав нам, що він також заводить у себе "курбалесію", бо зараз - "інакше не можна"!

- Як це, курбалесію? -- запитуємо.

- Поставив оце "Вія", "по Курбасю!"

Саме в той час у Харкові відомий письменник-гуморист Остап Вишня написав, за драматургічною канвою М.Кропивницького /по Гоголю/, злободенний сатиричний огляд в плані барвістого театрального грища, -- "Вій". Вистава, поставлена харківським драматичним театром ім.Ів.Франка, користувалася незмінним успіхом у глядача.

"Вій", якого раніше по-старому ставив у своєму колективі В.Кр-ко, не давав тепер жодних зборів, тому він вирішив поставити його по новому -- "по Курбасю". Певно В.Кр-ко, не знав, що саме ця новизна -- справа рук О.Вишні, а не Л.Курбаса! Та вже так на цей час поведлося, що все нове і сміливе йшло від Курбаса. Тому, мовляв, "що сіре, то й вовк!". Отже, не маючи навіть примірника п'єси нового "Вія", ^{В. Кр-ко} поставив його за Кропивницьким "вільним стилем", як він говорив, "по Курбасю"!

- Що ж ви там нового, вільного, стильного зробили? -- цікавимося ми.

- Та що ж? Оформлення -- майже ніякого; сама, як говорить, конструктивність... Столи, табуретки поперекидав, одержу повивертав зі-споду наверх, бурсаки одягли жіноче, а торговки чоловіче, Хорунжого пустив у фокстрот, а всіх богів та Адама з Євою поставив догори ногами... От і вся тобі деструкція!

- А якже актори грали свої ролі? -- запитуємо.

- Та вже при такій обстановці можете собі уявляти, як треба грати ролі? Не інакше, як конструктивно!

Слова "конструктивно", "деструкція" і др. В. Кр-ко промовляв надто виразно, з незаперечливим знанням цієї нової для його театру термінології.

Так, в уяві деяких "митців", засвоювалось і розповсюджувалось творче новаторство Л. Курбаса. Так, у свій час, дилетантське розуміння новизни в театрі утворювало і поширювало своєрідну "курбасівщину", "деструктивно" профануючи справжнє мистецтво реалізму.

Мое прагнення "поступити" в "Березіль" не покидало мене. Навпаки -- виростало все в більшу й більшу творчу потребу. Але надій на це я не мав.

х

х

х

Працюючи в театрі ім. М. К. Заньковецької /Дніпропетровськ 1926-27 р.р./ я поставив там ряд вистав і зіграв ряд ролей. Влітку 1927 р. підчас перерви я відпочивав в Одесі.

Одного червневого ранку, нежданно-негадано в двері моєї кімнати постукав елегантно одягнутий, високий, чемний громадянин і ввійшовши відрекомендувався директором театру "Березіль". (Далі, оглянувши хазяйським оком мою убого обставлену кімнату, директор заговорив швидким темпом:

-- Дуже приємно, що я Вас застав дома... А то, чомусь, хоч мені відомо, що ви у відпустці, Вас ніяк не можна впіймати.

Мамаша Ваша говорить, що ви на роботі. То якже це? І відпустка, і робота?

-- Так, я дійсно у відпустці, а робота ~~нормальна~~ тимчасова. Це літня підмога товаришам, та й собі...

- А-а-а, нормально, нормально. Я до Вас з дорученням від Леся Курбаса... Певно чули про такого?!

- Ну, якже?! І чув, і читав про його роботу.

Він швидко витяг з кишені лист і подав його мені.

-- Лесь Степанович просить Вас приїхати для розмови... Те, що я прочитав у листі, було перш за все для мене раптовим, ніколи нежданим і в той же час невимовно приемним...

"Шановний товаришу Козачковський!

Користуючись нагодою вашого перебування в Одесі, маю намір запропонувати Вам працю у нашому театрі, з приводу чого, в разі вашого принципового погодження, чекаю вас у себе в надії на повне домовлення.

З дружнім привітом

Лесь Курбас.

Адресу дізнаєтесь у директора, товариша Дацківа.Л.К."

До мене, чи не до мене цей лист?

Чи справді запрошення, чи міф?

Чи від Курбаса, чи помилка? Ні!

Справді до мене, Козачковського. Справді запрошення на працю. Справді -- Лесь Курбас.

Спочатку, все це, -- директор, Курбас, лист, -- здавалося мені маревом... (Я, звичайно, ніколи не чекав, що до мене хтось звернеться, може надіслати такого листа, чи взагалі

помітити моє прізвище... Але, передімною сиділа жива людина, -- директор столичного театру, -- і реальним голосом говорила мені реальні речі.

- Пробачте, товаришу Козачковський, ваше ім'я і по батькові?

Я сказав.)

- Ото ж, Доміане Івановичу, можете, чи зразу поїхати зі мною на шістьнадцяту станцію, чи подумаете, я можу залишити Вам адресу. Ми зараз всім творчим складом відпочиваємо на Великому Фонтані, але разом з тим, відводимо певний час для праці: вправ, лекцій, репетицій. І купаємось у морі! Через місяць-півтора рушаємо до Харкова! - закінчив він весело і встав, чекаючи моєї відповіді.

Від зливи різних думок, мені стало страшно і я не міг зразу нічого відповісти.

- Бачу, Вам тяжко вирішити. Отже, залишаю Вам адресу. —

(Він подав мені, записану на листі паперу, адресу.)

- Те чи інше ваше рішення, прошу не затримувати.

Приїжджайте, чи сповістять по адресі. Прошу Вас я і Лесь Степанович.

І рішуче додав:

- Думаю, що завтра Ви приїдете!

Попрощавшись зі мною і з моєю старенькою, він вийшов, кинувши на ходу:

- Завтра чекаємо!

Різні мінливі думки роєм копошилися в моїй голові.

Я одержав пропозицію звідти, куди мене тягло бажання учитися,

пізнавати щось нове... Хотілося незвичайного: широти, яскравості, шукань, майстерності, піднесеної думки! Хотілося пізнавати далі, бо все що вже досягнуте з"являлося примитивом.

На другий день я поїхав до О.С.Курбаса.

Радісно і водночас схвильовано тремтіло серце.

В домашньому робочому вбранні, просто, невимушено, наче давнього свого знайомого, зустрів мене народний артист УРСР Лесь Курбас.

Ми сіли в кресла, що стояли на веранді дачного будинку Великого фонтану.

- Як вам у нас подобається? - почав Олександр Степанович.

- Чудово! Я в Одесі з 1924 року, але ще жодного разу не був на Фонтані... (Навіть, рідко коли приходилося бувати на морі, знати його чарівну красу, відчутти його незаперечливу користь...)

- О-о-о, коли б ми були більш знайомі, то я б уже вас за це полаяв. Ми, наш театр, кожного року на канікули прогулюємось до моря... обов"язково... Зарядка і разом праця.

Привабливий, наче злегка приглушений, ліричний баритон Олександра Степановича, приємна сивина голови, чорні брови і, повні світу, пронизливі очі мимоволі мене зачаровували і я згоден був сидіти, слухати і розмовляти з цією людиною по-за-будь яким обмеженням часу.

І дійсно, приїхав я туди десь біля четвертої години по обіді, а виїжджав о 8-й годині вечора.

Велися розмови на різні теми і, здавалося, далекі

від мети мого приїзду і суті справи. Правда, Курбас по кожному питанню починав: "Цікаво знати, як ви...? Як у вас...? Хто з Вами...? Як відноситься...?, Яке враження...? Що знаєте про нас, про театр?" і т.п.

До речі, довго розпитував про всіх молодих заньківчан і просив порекомендувати здібного актора ексцентричного плану.

Перебираючи творчий склад заньківчан, трудно було, на мій погляд, кого-небудь вважати саме таким актором. Але, обходячи ексцентричний план, я все ж рекомендував здібного молодого актора Олександра Хвилю.

Ол.Хвиля, дійсно, ~~визначився~~, був запрошений до театру "Березіль" і певний час успішно працював там, поки не перейшов у кіностудію.

- Ну, то як же ви, приймаєте нашу пропозицію? -- майже в самому кінці бесіди запитав Курбас.

Мене страшенно цікавило з яких джерел він мене знає, чи від кого чув про мене? Але я так про це і не дізнався. Єдине, що він відповідав на різні варіації моїх запитань -- це:

- Я вас добре, досить, навіть, добре знаю, принаймні для того, щоб запрошувати до нашого театру.

Значно пізніше розповідав мені директор Дацків, що ніби Курбас до цього дивився деякі театри, зокрема театр ім.М.Заньковецької, з метою запрошення ~~деяких~~ здібних акторів до театру "Березіль". Так це, чи ні, точно не знаю, але коли так, то я недаремно вважав себе щасливим по одержанні

такого запрошення.

Мені запропоновано подумати і за 3-5 днів дати свою рішучу відповідь.)

До речі, Курбас пропонував мені посаду актора і довго роз'яснював необхідність для мене працювати в режисерській лабораторії на що я, перелякавшись, зразу, без обдумування відмовився. Свої режисерські здібності я вважав недостатніми. Могла йти річ лише про мою акторську роботу в "Березілі".

Саме тепер настали для мене найтяжчі муки.

Отже, зрозуміло — для того, щоб дати відповідь Курбасу, треба спочатку поговорити з художнім керівником театру ім.Заньковецької Б.В.Романицьким. Цей шлях був би цілком нормальним, етичним. Але, за термін від трьох до п'яти днів, цього зробити ніяк неможливо.

Отже, як в пригодницькому романі не все будується лише на вигадках, так в звичайному реальному житті, майже не буває без негаданих раптовостей, до того ж таких, що спрямовують хід справи на бажаний вам результат. В Одесу приїхав Б.Романицький.

З Б.В.Романицьким розмова була довга і серйозна.

Я звичайно не мав ніякого заздалегідь наміру кидати театр ім.М.Заньковецької! Ніякого запрошення ні від кого, також і від "Березіля", я не чекав, але було б просто шкідливим не скористатися з нього, коли воно стало реальним.

І справді, — ніяких інших корисних вигід, матеріальних чи побутових покращань, крім учитися, — я і в думці не мав.

Не приваблював мене і Харків -- столиця на той час. І коли б "Березіль" працював у мм. Біликах, чи Сенжарах, чи в якому іншому містечку, однаково, неослабне бажання впізнати цей театр, переступало б поза-будь-які межі і припони до цього.

Зрештою питання мого виходу з театру ім. М. К. Заньковецької було погоджено.

І все ж, прощаючись зі мною, Романицький сказав:

- Бажаю Вам всілякого успіху, Доміане Івановичу...

Не забувайте! Буду радий, коли згадаєте і повернетесь до заньківчан!

Я в свою чергу побажав успіху заньківчанам і зокрема Борису Васильовичу в його роботі і якнайкорисніших прагненнях.

Таким нез'ясованим "чудом" збулися мої давні прагнення.)

х х

х

Отже моя робота в "Березілі" почалася в м. Одесі, на 16-й станції /"Великий фонтан"/, де колектив театру відпочивав і водночас провадив підготовчу виробничу працю (в приміщенні театру Лідіної/, а також щоденні справи по акторській майстерності.)

Саме в цей час Б. Ф. Тягно розпочав працю над постановою п'єси Вс. Іванова -- "Бронепоезд І4-69" в перекладі Щербака.

Курбас познайомив мене з Тягном і сказав:

-- Він напевно може бути зайнятий у "Бронепоезді"! — це ~~про~~ про мене.

-- Так, так... Порадимося... -- сказав Тягно і запросив мене на читку.

Перший день я нічого не читав. Сидів, слухав, знайомився з колективом.

[Після роботи похвалився Тягну своїм перекладом "Бронепоїзда", -- він був у мене вже закінчений.

На другий день приніс свій переклад.

Тягно прочитав; прочитав і Курбас. Обом наче сподобалося.

-- Шкода, шкода! -- говорив Тягно. -- Деж Ви були раніше? Ну, щож, якщо дозволите, ми, можливо, де-що з Вашого перекладу використаємо!

Не знаю, чи й справді ^{йому} сподобався мій переклад, чи не задовольняв його переклад Щербака?]

В театрі "Березіль" не так-то швидко давали новичкові роль. Треба було багато з чим взаємно ознайомитися, добре потренуватися /в пластиці, в танці і т.і./, ^{2.} пройти так-би-мовити певну професійну обробку ^{1.} попрацювати з режлаборантом над де-якими словесними кусками ^{3.} і тоді лише одержати якусь роль, -- так ніби-то, для дебюта.

Всупереч цьому, я вважаю, правильному методу, зі мною сталося трохи інакше. Я був зразу намічений на ряд ролей ^{ей} у найближчих поставах: "Бронепоїзд І4-69" -- Вс.Іванова, "Яблуневий полон" -- Ів.Дніпровського, "Жовтневий огляд" -- колектива авторів. ~~і т.д.~~

Признаюсь, -- приступати до роботи було страшно! Цей страх був народжений ще давніми чутками про те, що в очах

"березільців": всі українські театри є театри "хуторянські", тоб-то, обмежені в своїх творчих вимогах, а всі українські артисти /крім "березільців"/ -- "побутові", "нутряки", позбавлені будь-якої сценічної грамоти і т.п. Ну, якже ж тут може бути не страшно?

Страшно навіть в читці за столом, страшно десь в чомусь намагатися зробити наголос, відзначити слово певною характерністю... Страшно навіть ходити з "березільцями" по сцені -- аж ось, раптом, не так ступну, не так повернусь, комусь перешкоджую і т.п..

Словом напочатку почував себе так, наче взагалі вперше ступив на підмостки, що називаються сценою і зовсім не знаю, як на цій площині орієнтуватися?!

Однак, коли наслідуювався зробити щось одне і, не будучи зупиненим, друге й третє, -- страх проходив геть, я опановував собою і, вислухавши після цього зауваження режисера, попадав майже завжди в точку. "Не такий", значить, "страшний чорт, як його малюють!"

На лекціях-бесідах Курбаса, що провадилися майже щодня, намагався розуміти /орієнтуватися/ форму поведінки на сцені в різних асоціативних уявленнях. Давалися завдання -- індивідуальні і групові. Ці завдання значно складніші від звичайних міміо-драм. Треба було брати звичайне життєве, часто побутове, явище і якнайцікавіше показати його, в сценічно-художньому перетворенні людиною-актором, в "просторовому плані".

"Просторовий план" -- сценічний "березилівський" термін. Я його нігде більше не чув.

Пригадую багато різних завдань.

Ось, наприклад, завдання, яке виконувала артистка Н.Титаренко: "Дівчина в долині набрала воду і вибирається на пагорбок". Уявна криниця, уявні відра, уявне коромисло...

Але, як пластично, як майстерно виконувала це завдання Надія Калістратовна! Яка це була прекрасна артистка ліричного плану!

Одно з перших моїх завдань було таке: "Людина-маяк!"

Не знаю, чи асоціювалося моє виконання з маяком, чи ні, -- однак всі в залі довго і щиро сміялися! Сміявся і Лесь Курбас! І, мабуть, не знайшовши нічого схожого на "перетворення", похитав головою, не зробивши навіть зауваження.

-- Чого? -- питався у товаришів. -- Чого сміялися? Невже так погано?

-- Ні. -- казали. -- Смішно!

Вправлялися також в розуміннях планів сценічного тримання, виходячи з різних художніх стилів: барокко, готика, рококо і т.п., та скульптурних видів: барельєр, горельєф і т.п.. Ці завдання були здебільш групові.

Але всі завдання в основному пророблялися за допомогою лаборантів, після чого здавалися Курбасу. Якщо завдання було виконано невдало, то винні в цьому були і актори і лаборанти.

Я старався не пропускати жодної хвилини, як на всі лекції-бесіди Курбаса, так на всі вправи /рапіра, танець, пластика/, ну, і, звичайно на проби "Бронепоїзд І4-69".

Своєрідний "березилівський" стиль роботи засвоювався мною на щастя органічно, а значить -- з бажанням. Без бажання

пізнавати /учитися/ і водночас підготовляти себе до виробничо-творчої праці, -- не може бути справжнього майстра! Я ж намагався ним бути і саме в театрі "Березілі".

(Вважаючи одеський півторамісяць, так-би-мовити, за консультативну перевірку своїх можливостей і здатності для праці в "Березілі", -- я виїжджав з Одеси до Харкова уже почувавши себе хоч і жовтодзубим, але "березільцем".

З колективом я в великій мірі здружився і почував себе в ньому як-то кажуть, -- своїм.]

X

X

X

Була в театрі "Березіль" своєрідна, так-би-мовити, науково-дослідницька творча лабораторія, до складу якої входили режисери, художники і лаборанти. Лаборанти це ті, які готувалися стати режисерами.

Режисерами на той час були: Я.Д.Бортник, О.С.Курбас, Б.Ф.Тягно. Лаборантами тоді були: Б.Балабан, В.Гайворонський, М.Діхтяренко, Л.Дубовик, М.П"ясецький, В.Скляренко. Художники -- В.Мелер, В.Шкляїв, М.Сіماشкевич. Помішник режисера -- О.Савицький.

Лаборанти здебільш називалися -- режлаборанти. Лабораторія -- режлабораторія. Керував режлабораторією -- Лесь Курбас.

В режлабораторії читалася п"еса і вирішувалася її доля, ~~В режлабораторії~~ обговорювалися репертуарні плани і розроблялися експозиції майбутніх вистав,

~~В режлабораторії~~ складалися сценарії для таких вистав, як "Жовтневий огляд" та інших.

Лаборанти завантажувалися чималим обсягом організаційно-творчої роботи, брали участь в розробці і обговоренні режисерських постановочних задумів, а також в творчих процесах під час планіровок і окремої акторської праці над ролями.

Мені особливо пам'ятна праця з режлаборантами -- Дубовиком, над образом Коко в опереті "Мікадо" і Скляренком над постановкою сатиричного скетча "Кому холодної води?!", в Жовтневому огляді *("Алло на хвили 477")*.

Як один так і другий, -- особливо В.Скляренко, -- відносилися до роботи з актором надто творчо-вимогливо, додержуючись режисерського постановочного плану /експозиції/, додаючи, в розробці сцени, епізоду, фрази, своєї творчої фантазії і уміння.

Робота режлаборантів періодично перевірялася /аналізувалася/ Лесем Курбасом, після чого продовжувалась знову і знову удосконалюватися. Курбас не любив зупинятися, -- в творчому процесі над виставою і в роботі над ролями, -- на малому. Він домагався у всьому певної завершеності, чому також учив своїх молодих режисерів і акторів.

Кожна робота з колективом над виставою починалася з прочитання п'єси, а головне -- з виголошування режисерського постановочного задуму.

Режисерський постановочний задум являвся експозицією, тоб-то певним художньо-ідейним тлумаченням п'єси і майбутньої вистави.

Експозиція, як уже було мною сказано, спочатку обговорювалася на засіданні режисерської лабораторії, після чого